

X-168
25
111
Проф. Ю. ВЫСОЦКИЙ

2320
**ПРО НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ЛІСОВОЇ
ДОСВІДНОЇ СПРАВИ В ЦАРИНІ
СТЕПОВОГО ЛІСІВНИЦТВА**

Окремий відбиток з XIV випуска
„Трудів з лісової досвідної справи на Україні“

**ХАРКІВ
1930**

ПРО НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ЛІСОВОЇ ДОСВІДНОЇ СПРАВИ В ЦАРИНІ СТЕПОВОГО ЛІСІВНИЦТВА.

Степове лісівництво, особливо степове лісорозведення набуває в наші часи нових досить широких перспектив. Це виходить з того, що: 1) Союзні уряди прийняли широкі проекти посадок *полезакисних лісокультурних смуг* у степах, 2) Виникають також досить широкі проекти *озеленення* деяких степових місцевостей, де могутньо розвивається індустрія (Дніпрельстан, Донбас, Апшерон...), 3) Зростає попит у степового населення на дрібні лісові матеріали, що можуть постачатися штучно створеними по степах, на степових ґрунтах лісовими насадженнями, та зрештою—4) Штучні лісові насадження, що раніше (при кінці минулого століття) росли дуже погано, виявляли масове засихання, значно змінилися на краще,—вони здебільшого свіжі, зелені, колишніх мас шкідників (комах) не стало. Це, сталося, видимо, в наслідок кращого пристосування культури до степових умов зростання лісових насаджень, що полягає в виборі пригідніших порід дерев та чагарів і в переході на знижені обіги рубок—до моменту засихання насаджень (25—30 р.).

Нові перспективи вимагають перегляду передніших рішень у напрямку *поширення досвідних робіт* у царині степового лісорозведення та степового лісівництва (рубок догляду та рубок поновлення) й доповнення робіт єдиного степового досвідного лісництва (Маріупільського) досвідними роботами в інших місцевостях з іншими природними умовами.

У зв'язку з цим, ми висуваємо тепер на перший план дві такі справи:

1. Поширення досвідних та дослідних робіт Маріупільського досвідного лісництва на цілий Велико-Анадольський лісовий масив та на сумежні смугові й дрібноучасткові насадження (Маріупільського досвідного лісництва) з об'єднанням лісництв Маріупільського досвідного та Велико-Анадольського (Комсомольського об'єданого л-ва) в одно зразкове степове лісництво (Велико-Анадольське) з лісовою досвідною станцією в ньому. У наслідок такого об'єднання матимемо: 1) сполучення всіх адміністративних та господарчих операцій в одних руках і звільнення від них наукових робітників, 2) свобідне поширення наукових дослідів по всій території наявного лісового масиву та сумежних смуг і дрібних участків і 3) спільність, нерозривність сполученої лісової дачі (Велико-Анадольської з сумежною Маріупільською) та загальне планування.

2. Ввести в мережу досвідних лісництв та станцій *Мелітопільське лісництво* з його трьома невеликими дачами: Старо-Бердянською на НО від Мелітополя, на лівому березі р. Молошної, а також Родіонівською, кол. приватно-власницькою та Алтагирською казенною розміщеними на височинах над озером Молошним. Це лісництво по своїх природніх умовах є в значній мірі протилежністю Велико-Анадольського (Маріупільського). Останнє—на високому вододільному степу з глинясто-чорноземним ґрунтом, а Мелітопільське—в пониженій, майже надморській місцевості з ґрунтами легшого типу (супіски, суглино-супіски, де-не-де—піски) з меншою сумою річних опадів та з вищою температурою.

Та й ці два географічні пункти (Велико-Анадоль та Мелітопіль) не вміщують у собі всієї різноманітності степових умов лісозростання, проте вони можуть стати за хороші *бази* для вивчення наших степів з погляду лісопридатності їх та значення лісорозведення в них.

У моїх „Перспективах лісової досвідної справи на Україні“ (Тр. з ліс. досв. спр. на Укр. в. X, 1928) Мелітопільське лісництво показано на десятому місці. Тепер п'яте лісництво (Володимирівське) вже передано агрономам, залишається на Україні *чотири* (Маріупільське, Дарницьке, Тростянецьке й Весело-Боковеньківська ліс. досв. станція); відкривається *два* (на Волині, замість припущеного Олевського, та на Поділлі), а ближчого року слід відкрити ще—*Мелітопільське*. Тоді залишиться надалі—полугірське *Донбаське* та плавнєве—*Нікопільське* або краще б *Запорізьке*.

Мелітопільське (колишнє Бердянське) лісництво має в собі тепер хороші молоді насадження, утворені переважно на початку поточного століття, головню з нашого звичайного долинного дуба (на жаль, у більшості невідомого походження, як і в інших лісництвах), а на Алтагірі—також із сосни. Крім того, на значних площах маємо насадження з домінуванням білої акації, місцями з домішкою гледичії, трохи гледичієвих, ясеневих і берестових насаджень (насаджень з останніх двох порід—ясеня та береста—зникають) та зрештою, одно невелике, але дуже цікаве й цінне, що не виявляє ніяких ознак засихання, шестидесятирічне (приблизно) насадження з цінного виргинського ялівця (інших незначних насаджень—з шовковиці, софори тощо не згадуємо).

Дубові насадження Старо-Бердянської дачі мають вигляд добрий, що цілком забезпечує надію на можливість вигідного лісового господарства на легких ґрунтах долини р. Молошної, але ми не маємо ніяких опублікованих досвідів у справі догляду за такими насадженнями: коли, в якому віці та в якій мірі їх проріджувати, як та за яким обігом їх вирубувати тощо. Та й самий склад цих насаджень у розумінні домішки до дуба інших деревних порід, густоти та складової різноманітності підліску, походження та рас панівного дуба і т. ін. не можна вважати за остаточно установлений, як найстійкіший та найпродуктивніший.



Питання про значення *чагарникового підліску* в засушливіших, ніж середня чорноземна зона до Велико-Анадолія включно, та на легших піскуватіших ґрунтах слід вважати за не зовсім з'ясоване. На пісках, видимо, в наслідок слабкої їх вологості та невластивості так густо задерновуватись, як задерновуються чорноземлі, густий ґрунтозахисний підлісок втрачає своє значення.

А на супісках різних перехідних ступенів?

Культуру цінної *білої акації* також не можна вважати за досить вироблену. Під нею, видимо, в зв'язку з збагаченням нею ґрунту та ажурністю її й на пісках розвивається дуже трав'яна (та осокова) дернина. Та й бонітет насаджень після кожної вирубки знижується. Між тим, вряд чи доцільно було б гнати білу акацію (в масі) з насаджень, вряд чи на ринку примиряться з заміною її на дуб.

Поруч з білою акацією на півдні виступає *япанська софора*, але господарче значення її з причини незначного поширення її та недостатнього випробування, залишається не вивчене. Так само не досить досліджено господарче значення швидкорослої й стійкої проти посухи та дернини *американської гледичії* (різних варіацій в розумінні озброєності колючками й без них). Далі—шовковиці, *Koelreuteria*, *Gymnocladus*, *Maclura*, *Cladrastis*, *Phellodendron* і т. д., і т. д.

Особливу слід звернути увагу по сухих ґрунтах на шпилькові кипарисового відділу. Тут на перше місце виступають ялівці, як найпосуhostійкіші породи. Та в Старо-Бердянській дачі є вже згадане шестидесятилітнє (?) насадження з виргинського ялівцю з вельми цінною деревиною.

В інших степових місцевостях (кол. Асканія-Нова, нині заповідник Чаплі й інш.) цей ялівець також відзначається своєю витривалістю та стійкістю. Але й інші ялівці мають такі ж властивості. Приміром у Велико-Анадолі на крутому південному схилі із змитим ґрунтом, де всі деревні й чагарникові породи ростуть погано, *Juniperus communis* розростається в великі густі кущі, з яких вигання стовбури з гострими верховинами, без ознак засихання, хоч порода ця з вогкої лісової країни й росте по болотах.

По сухих сонячних південних схилах Кримських, Кавказьких та Туркестанських гір поширені різні види ялівців, що зовсім не випробувані в степових посадках і не вивчені. Деякі види *туй* (та *Biota*), *Chamaecyparis*, *Libocedrus* та інших шпилькових тієї ж групи так само виявляють стійкість у степових умовах. Все це вимагає *широкої постановки досвідів натуралізації їх по наших степах*. Головна їхня хиба—повільне зростання—може компенсуватися високою цінністю деревини та стійкістю їх щодо недостатчі ґрунтової вологи.

Тому то одним із головніших завдань Мелітопільського досвідного лісництва поставив би я заснування *юніперетума*—дендрологічного відділу по ялівцях переважно, та й по інших шпилькових кипарисового відділу. Зібрать усі види з різних місцевостей і місць (ви-

сокогірські, низинні...), вивчити стійкість їхню, лісівничі властивості, їх деревину, їхню декоративну цінність; вибрати із них найцінніші для нас; закласти з останніх маточні насіннові насадження й створювати потім насадження різних призначень, як деревинопродукційні, так і інших—для закріплення та озеленення крутих схилів, пустирів, для живоплотів, захисних смуг, паркових груп, солітерів і т. ін.

Таке завдання намічено й для Весело-Боковеньківської досвідної станції, але ця остання знаходиться в інших умовах ніж Мелітопільське лісництво (в менше посушливих, але й не таких теплих), там воно на другоряднішому пляні, ніж тут, та й число придатних видів там мусить бути менше за Мелітопільський район.

Довгошпилькові породи (сосни, ялини, смереки...) вряд чи матимуть в умовах Мелітопільського лісництва та й округи велике господарське значення з причини незначної цінності утворюваної ними деревини. Випробуванню їх великого відділу приділяти не варт і досвіди з ними доцільно було б обмежити райном пісків Дніпрового Низу (з центром—Олешки), де в шпилькових насадженнях закладаються парки при будинках відпочинку—санітарне значення. Може в цьому ж напрямкові можна було б використати і ті чудові й повні ще сосняки, що їх свого часу насадив лісничий П. М. Сивицький на Алтагирському участкові.

Велико-Анадольське (Маріупільське) та Мелітопільське досвідні лісництва—обидва мають свої *широкі райони обслуговування*. У район Велико-Анадольського можна би включити, до утворення свого досвідного центру (див. автора вищезгаданих „Перспективи лісов. досвідної справи“), *Донбас*. Про це говорилося на нараді в м. Сталино в докладі автора. Озеленення Донбасу поставлено на чергу. Район Мелітопільського досвідного лісництва складають широкі південні степи більш низинного положення, від нижньої частини Дніпра (від майбутнього Великого Запоріжжя) на схід, виклинюючись до Бердянська й Маріуполя, й на південь до Озівського моря, Сивашу, Чорного моря, переходячи далі на північну понижену частину Кримського півострова до розсадника Сейтлер, що міститься по Феодосійській залізн. при річищі Салгира. Таким чином, у район Мелітопільського досвідного лісництва увійдуть лісопарки заповідника Чаплі та лісові насадження на аренах Дніпрового Низу (Олешки).

Доповнюючи один одного Велико-Анадольський та Мелітопільський досвідні центри мусять, на мою думку, бути досить *самостійними*, не стаючи в філіяльну залежність один від одного, бо така залежність криє в собі однобічну концентрацію. Окремо можна поставити питання про заснування особливого досвідного центру в степах *Правобережної України*, що смуга їх вужча та й площа менша

за степи Лівобережжя. Ймовірно, що тут *Весело-Боковеньківського* парку з його лісовою досвідною станцією буде не досить і доцільно буде з часом утворити досвідний пункт у районі *Одеси*.

У загальні завдання наміченого Мелітопольського досвідного лісництва я поставив би, крім прямих лісокультурних та лісорубочних досвідів, дослідження *місцевого обігу вологи* (атмосферної, ґрунтової, підґрунтової, сточної й робочої, тобто розходуваної лісом на його роботу по продукції органічної матерії) та *залежності деревної й чагарникової рослинності* (взагалі й різних видів) від такого обігу вологи, солів і тепла. Для останнього, звичайно, треба організувати й облік обігу солів та тепла, але це вже на підпорядкованому стані. Для цього, очевидно, потрібно заснувати *метеорологічну станцію* типу, прийнятого в лісництвах (II розряду з деякими доповненнями), в Старо-Бердянській дачі. Далі— організувати досліди вогкості ґрунту (регулярно до 5-метрової глибини, а в окремих випадках і глибше) та спостереження над підґрунтовими водами по досвідних колодязях та трубах.

Спеціальних *дослідувачів* треба установити штатом *двох*: одного по лісовій частині, а другого по умовах *середовища* (ґрунту, атмосфери, вод). Крім того, треба завести посаду метеоролога-спостерегача й сторожа.

Гадаю, що такий мусить бути *мінімальний* штат лісової досвідної станції в межах досвідного лісництва, що ним керує своя особлива адміністрація на чолі з лісничим вищого розряду.

Адміністрація лісництва.

Лісничий вищого розряду та адміністративний штат відповідно розмірів адміністративних робіт.

Робітники досвідної станції.

1) *Дослідувач середовища*, тобто зовнішніх умов лісозростання та лісової пертиненції.

2) *Дослідувач* по спец. лісовій частині: по лісокультурах, по догляду за насадженнями, по їх поновленню, ходу росту, по лісовій та загальній продукційності.

3) Метеоролог - *спостерегач і сторож*.

Так треба конструювати штати й у інших досвідних лісництвах, крім тих, де є ще особливі завдання, як приміром у Дарницькому досвідному лісництві, де маємо ми лісоентомологічну партію та організацію, що виконує завдання всеукраїнського значення. Спеціальне ж дослідження пертиненції (простірного впливу) лісових насаджень

на поле, луки тощо слід організувати окремо за керівництвом дослідників-агрономів, що працюють на відповідних досвідних полях ¹⁾).

Цілком зрозуміло, що в міру розвитку та поширення завдань та засобів лісової досвідної справи поширюватимуться й штати дослідників. Тоді по середознавству треба буде передбачати спеціалізацію по середовищах надземному в царині лісової метеорології, ґрунтовому—лісовго ґрунтознавства й солеводного режиму (гідрології), а по лісовій частині в царинах: а) лісового овочування, розсадників та культур, б) догляду за лісом та поновлення лісу й с) лісової продукційности—ксилометрії та загальної ергазії ²⁾).

Вищих ув'язок та об'єднань у лісовій досвідній справі в цьому нарисі торкатися не буду: це мусить вироблятися центральними органами лісового управління; вся організація мусить мати потужні відосередкові устремління, вкладаючись у планове господарство Союзу.

3 жовтня 1929 р.



ПЕРЕВІРЕНО Х Х СЕР 2019

¹⁾ Див. автора „Перспективи ліс. досв. справи“ в Трудах з ліс. досв. справи на Укр.“ в X (1928), § 16.

²⁾ „Перспективи...“, *ibid*, § 15.

З М І С Т

I—XII випусків Трудів із лісової досвідної справи України

- I випуск — Матеріяли наради з лісової досвідної справи в березні 1925 року. Ц. 1 крб.
- II випуск — С. Самофал. Природне відновлення й досвідні культури в борах України. Ц. 1 карб. 50 к.
- III випуск — Матеріяли по степовому лісорозведенню. (Д. К. Крайнев та Чернявський). Ц. 1 карб. 50 к.
- IV випуск — До методи обліку заражености сосни короїдами (З. Голов'янка). Ц. 2 карб.
- V випуск — До біології короїдів (Руднев) і До питання про додаткове харчування малого соснового лубоїда (Грезе) Ц. 1 карб. 25 к.
- VI випуск — Статті в справі насіннезнавства, лісокультур та мікології проф. Ю. М. Висоцького, І. О. Яхонтова, О. С. Бондарцева, П. К. Фальківського та Я. М. Куди. Ц. 2 карб.
- Додаток** — Ботаніко-географічні основи лісознавства (скорочений виклад книги проф. К. Рубнера). Ц. 2 карб.
- VII випуск — Лісовідновлення на Правобережному Поліссі (з робіт дослідчої партії ВУПЛ'у, 1926 року). П. Погребняк, Д. Воробйов, В. Шмідт, Проф. Г. Висоцький. Ц. 3 карб.
- VIII випуск — Лісові культури Червоно-Тростянецького досвідного лісництва. Погребняк П. С., Кожевніков П. П., Жуков А. Б. и Фальківський П. К. Проф. Висоцький Г. Н., Рибачевський С. Ц. 3 карб.
- IX випуск — З робіт Дарницької Лісової Досвідної Станції. Проф. Г. Г. Махов, А. Іллінський, М. Грезе, Д. Руднев, В. Цьопкало, І. Жихарев. Ц. 3 карб.
- X випуск — Лісовідновлення в зв'язку з типами лісу на Лівобережному Поліссі України (з робіт дослідчої партії). Проф. Г. М. Висоцький, В. Е. Шмідт, П. С. Погребняк, Д. В. Воробйов, П. П. Кожевеніков. Ц. 3 карб.
- XI випуск — Лісовий типологічний визначник для Українського Полісся (типи умов місцевиростання, типи лісу, типи деревостанів). — Д. В. Воробйов і П. С. Погребняк. Ц. 2 карб.
- XII випуск — З робіт Червоно-Тростянецького Досвідного Лісництва. Фальківський П. К., Жуків А. Б. Ц. 3 карб.

З вимогами звертатися до Бюра Лісової Досвідної Справи Всеукраїнського Центрального Управління Лісами. (Харків, Будинок Промисловости).